

Klausytojus užklauskiantis kalbėjimas

Kalbos, pasakytos Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įteikiant 2022 metų Vytauto Kubiliaus premiją

GITANA VANAGAITĖ

Gerbiami mecenatai, gerbiami laureatai, mieli kolegos, nuoširdžiausiai džiaugiuosi, kad šiandien galime sveikinti LRT Radijo laidos „Pirmas sakiny“ sumanytojus, rengėjus ir vedėjus Mindaugą Nastaravičių ir Tomą Vaisetą, laimėjusius garbingą ir įpareigojančią Vytauto Kubiliaus premiją, jiems teikiama už „literatūros kritikos polilogo erdvės kūrimą radijo laidoje „Pirmas sakiny““. Kartu džiaugiuosi, kad šiųmetei Kubiliaus premijos skyrimo komisijai užteko drąsos ir atvirumo skirti premiją ne literatūros mokslo žanrui, o radijo pokalbių laidai apie literatūrą. Kita vertus, trečius metus gyvuojančio „Pirmo sakinio“, kurį iš pradžių buvo galima girdėti Klasikos programoje, o dabar ir pagrindinėje Radijo programoje, sunku nepastebėti. Tai, kas išskiria šią laidą iš panašių buvusių ir esamų laidų apie literatūrą, apskritai iš kalbėjimo apie literatūrą, yra subjektyvumas. Suprantu, kad postmodernioje kultūroje, numarinusioje autorių, apie tai kalbėti reikia atsargiai. Tačiau būtent subjektyvumas, kurį modernioje epochoje pradėjo gožti eksperimentai su kalba, o dabar ir dirbtinis intelektas, žaidžiantys ir eksperimentuojantys patys su savimi, yra didysis žmogaus ilgesys. Subjektyvus žvilgsnis į knygą ar kultūros reiškinių, subjektyvi nuomonė, paremta patirtimi, giliu išmanymu apie literatūrą ir gyvenimą, suprantant šią sąvoką kaip diltėjišką gyvenimo filosofiją, yra patys įdomiausi, vertingiausi, skaitytojus ir klausytojus ypač traukiantys dalykai. Ramus „Pirmo sakinio“ kalbėjimas, kurio pagrindas yra sakomo žodžio sąsaja su pasauliu, analitinis santykis su pristatoma knyga ar reiškiniu, asmeninis interesas parodyti to reiškinių svarbiausias puses, atskleisti jo prasmę išsiskiria informacijos, paviršutiniškų nuomonių ir komentarų sraute. Klausytojai atpažįsta tokį kalbėjimą kaip tikrą, suinteresuotą ir prasmingą, ir juo patikėję tas 40 minučių, tiek, kiek trunka laida, mielai būna kartu. Taip „Pirmas sakiny“ tampa kažkuo daugiau nei lite-

ratūros kritika, nes iš mums visiems žinomos komunikacijos grandinės, kurioje dalyvauja patys įvairiausi veiksniai, klausytojo užkalbinimas šiuo atveju tampa pats svarbiausias. Mažiau su literatūra susijusiam klausytojui laida suteikia naujos ir kokybiškos informacijos, o literatūros žmogui tai yra galimybė mintimis įsitraukti į laidoje vykstantį nuomonių dialogą ir kitaip pamatyti knygą ar kultūros įvykį. Štai čia, mano supratimu, ir įvyksta Vytautui Kubiliui itin rūpėjusi aukšto profesinio lygio kultūros, literatūros sklaida, kuri savo daugiaprasmiu minties judėjimu prisideda prie visuomenės ugdymo ir kultūrinės savivokos. Toks galvojimas ir kalbėjimas apie literatūrą Mindaugo Nastaravičiaus ir Tomo Vaisetos rengiamoje laidoje išsipildo, t. y. pasiekia klausytojus per kultūrinių prasmių ir žmogaus buvimo dialogą, nes literatūra yra užklausiama iš gyvenimo plotmės. Juk Vytautui Kubiliui žmogiško buvimo vertybinis matmuo ir buvo dialogo su kultūros pasauliu pagrindas. „Pirmas sakiny“ – dialoginės pakraipos laida, kurioje kalbinami įvairūs ir įvairiai kultūroje ir literatūroje dalyvaujantys žmonės. Įvairumas suteikia galimybę pamatyti daugialypę kultūros lauko refleksiją, kurioje ryškus laidos vedėjų minėtasis subjektyvus interesus, klausytojus ypač traukianti žodžio sąsaja su žmogumi ir pasauliu. Linkiu jos neprarasti.

TOMAS VAISETA

Mindaugas [Nastaravičius] prašė manęs tarti porą žodžių apie Vytautą Kubilių, o jis jau pasakys visa kita. Vytautas Kubilius, kaip literatūrologas, man yra svarbus turbūt dar nuo magistro studijų laikų. Iš jo mokiausi, kaip suprasti ir interpretuoti sovietmečio literatūrą, ypač to meto satyrą ir ironiją. Vis dėlto turiu pripažinti, kad už mokslinius ir literatūros kritikos tekstus man dar svarbesni yra 2006–2007 m. išleisti jo dienoraščiai. Faktiškai imdamasis kiekvieno naujo tyrimo apie sovietmetį, skaitau šiuos dienoraščius iš naujo.

Kaip to įrodymą galiu parodyti alternatyvias dalykines rodykles, kurias pieštuku sudariau Kubiliaus dienoraščių pabaigoje. Štai rašydamas disertaciją apie kasdienybę, pasižymėjau: „Susirinkimai – p. 276; geri komunistai – p. 281; nuobodulys – p. 293; kitų abejingumas ir bergždumas – p. 342–343“ ir taip toliau. O nagrinėdamas seksualumo kultūrą sovietų Lietuvoje sudariau naują ir dar ilgesnę dalykinę rodyklę: „Merginos romantizavimas – p. 18; nepatinka bučiavimasis – p. 24–31, 34, 91, 103, 104; meilės ir geismo supriešinimas – p. 202, 209, 210, 227, 251, 256“ ir taip toliau. Manau, kad seksualumo, šeimos,

lyčių vaidmenų ir santykių istorijai rašyti Kubiliaus dienoraščiai dar ne kartą pasitarė, šiuo požiūriu jie beveik neskaityti. Bet iš dienoraščių labiausiai man yra įstrigusi vieta, kur jau vyresnio amžiaus Kubilius prisipažįsta, kad, pro šalį praėjus jaunai studentei, jam širdyje kažkas dilgtelėjo – jis suprato, kad jaunos moterys jam jau nebėra pasiekiamos (turbūt prisimenu netiksliai, šios vietos savo alternatyviose dalykinėse rodyklėse nepažymėjau, todėl dabar jos nerandu). Kubiliaus dienoraščiai kupini atvirų, skausmingų, nepatogių išpažinimų, bet būtent šis įrašas, kai jį pirmą kartą perskaičiau, mane turbūt pirmą kartą privertė pagalvoti, kad ir tokie rimti, solidūs, daug nuveikę ir pripažinti mokslininkai išgyvena mažas, bet labai galias ir intymias dramas, kad joks išsilavinimas, išmanymas, kompetencija, analitiškumas negali apsaugoti žmogaus nuo šio širdies dilgtelėjimo. Man atrodo, kad laidą „Pirmas sakiny“ mes kuriame šia kubiliška dvasia: kad ir kokiomis rimtomis temomis apie literatūrą kalbėtume, kad ir kokias rimtas mokslininkes ar mokslininkus kalbintume, visi jaučiame vienokį ar kitokį širdies dilgtelėjimą ir literatūra mums visiems – be visų kitų priežasčių – svarbi dėl to, o galbūt pirmiausia dėl to, kad ji taip pat kalba apie tą vos pajaučiamą, bet esminį nematomos adatėlės durstelėjimą į širdį.

MINDAUGAS NASTARAVIČIUS

Dėkojant Vytauto Kubiliaus premijos steigėjams ir komisijai, ne tiek iš kuklumo, kiek suvokiant šios premijos kontekstus, mums derėtų pasakyti tą patį, ką ištarėme čia stovėdami prieš metus, kai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto teikimu „Pirmam sakiniui“ buvo paskirta Kultūros ministerijos premija už publicistiką. Tąkart su Tomu pasakėme, kad šioje radijo laidoje patys suformuluojame pirmus ir paskutinius sakinius, o visi kiti sakiniai – tai mūsų pašnekovų sakiniai, kurių klausydami, į kuriuos reaguodami mes ir tampame „Pirmu sakiniu“. Ateidami čia paskaičiavome: iki šiol, per beveik trejus metus, parengėme 117 radijo laidų, kuriose pakalbinome 165 pašnekovus ir pašnekoves – rašytojus, vertėjus, literatūros mokslininkus, redaktorius ir kitų sričių žmones, kuriuos „Pirmame sakinyje“ pirmiausia matome ir vertiname kaip knygų skaitytojus. Jie visi ir yra šios premijos laureatai, kartu su mumis kuriantys šią laidą. Nes ką reiškia sutikti dalyvauti radijo laidoje? Tai reiškia skirti savo laiką ir pasiruošti pokalbiui. Tai reiškia sutikti pasidalyti savo patirtimi. Ačiū, kad neatsisakote.

Apie Vytautą Kubilių dažniausiai girdėdavau iš dėstytojų – Vandos Juknaitės, Aušros Jurgutienės, Žydronės Kolevinskienės, Gitanos Vanagaitės. Skatinamos atkreipti dėmesį į jo kritikos tekstus, dienoraščius ir laiškus, jos vylėsi, kad mes, studentai, geriau suprasime būtąjį laiką ir asmenybę, kuri tam laikui nenorėjo paklusti. Ką reiškia būti autoritetu kitiems, bet abejoti savimi ir savo pasirinkimais? Ką reiškia besąlygiškai pasitikėti kalba ir jos galia, bet kritiškai, negailestingai vertinti kiekvieną savo žodį? Tai Vytauto Kubiliaus klausimai, apie kuriuos galvoju šiandien, matydamas, kiek daug savimi pasitikinčių, neabejojančių yra mūsų kultūroje. Skaitydamas atsiminimų [apie Vytautą Kubilių] knygą „Nepaklusęs laikui“, suprantu, kad Vytautas Kubilius gyveno nuolatinėje dilemoje – ne abejonėje, o dilemoje, kuomet tu esi priverstas rinktis. Jo laikysena ir pasirinkimai lėmė, kad, prisimindami šią asmenybę, šiandien mes kalbame apie orumą, apie atsidavimą profesijai. To linkiu ir mudviem su Tomu, ir visiems būsimiems „Pirmo sakinio“ pašnekovams, iš anksto dėkodamas, kad, sulaukę skambučio ar laiško, iš pradžių jūs abejosite, kurią laiką svarstysite, bet vis dėlto sutiksite dalyvauti laidoje ir su mumis pasikalbėti.